

УДК 378.4:81'244.356.456

ВИВЧЕННЯ «НЕВДАЧ» МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Каніболоцька О. А.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

У статті проаналізовано проблеми вивчення «невдач» міжкультурного спілкування у викладанні іноземної мови у ВНЗ. Проаналізовано поняття комунікативної іншомовної компетенції у контексті міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *невдача, міжкультурна комунікація, комунікативна компетенція, вивчення та викладання іноземних мов у вищій школі.*

У зв'язку з розширенням міжкультурних професійних контактів зростає потреба суспільства у фахівцях різного профілю, які володіють іноземною мовою на професійному рівні. Однак, володіння іншомовним кодом, який дозволяє успішно здійснювати міжкультурно-професійну взаємодію, передбачає оволодіння не тільки практичними навичками усного мовлення, а й професійнозначущими концептами інофонної культури, які визначають специфіку суспільної й ділової поведінки, детермінуються впливом історичних традицій і звичаїв, способу життя і т.п. Лінгвосоціопсихологічні та культурологічні знання про іншомовний соціум створюють широкий контекст міжкультурного спілкування, формують перцептивну готовність до ефективного міжкультурного ділового спілкування, до міжнародного професійного співробітництва.

Проблема співвідношення мови й культури знаходиться сьогодні в центрі уваги як лінгводидактики, комунікативної лінгвістики, так і педагогіки, психології, теорії комунікації, лінгвокультурології (Т. Астафурова, М. Баришніков, І. Бім, М. Гальскова, В. Карасик, Б. Лапідус, Є. Пасов, Е. Hall, J. A. Van Ek та ін.). Не викликає сумніву той факт, що мова є засобом трансляції культури (В. Костомаров, В. Красних, А. Потебня, С. Тер-Мінасова). Пожвавлення інтересу наукової громадськості до проблем мови й культури, до створення адекватних умов до міжкультурної комунікації, до «невдач» та «інсцендентів» у процесі кроскультурного іншомовного спілкування, а також переорієнтацією когнітивної семантики в русло досліджень кореспонденцій мови, культури, етнічної свідомості обумовило *актуальність* цього дослідження.

Мета. Аналіз проблеми вивчення «невдач» міжкультурного спілкування у викладанні іноземної мови у ВНЗ.

Кожній людині належить жити в суспільстві, і тому соціальна інтегрованість є надзвичайно важливим фактором її життя. Індивідуальний розвиток кожної людини починається з її поступового входження, включення в навколишній світ. З раннього дитинства людина засвоює прийняті манери поведінки і зразки мислення до тих пір,

поки більшість із них не стають звичними. Це входження в світ відбувається шляхом засвоєння індивідом необхідної кількості знань, норм, цінностей, зразків і навичок поведінки, що дозволяє йому існувати як повноправному члену суспільства. Основна причина цього процесу полягає в тому, що суспільна поведінка людини не запрограмована природою, і тому щоразу інофон змушений заново навчатися того, як розуміти навколишній світ і реагувати на нього. Саме в процесі вивчення іноземних мов інофон отримує можливість здобувати такі знання.

Цей процес освоєння індивідом норм суспільного життя і культури позначається в різних гуманітарних науках поняттями «інкультурація» і «соціалізація». Ці поняття збігаються один з одним за змістом, оскільки обидва мають на увазі засвоєння людьми культурних форм (патернів, **англ.** *pattern*) будь-якого суспільства. Під останніми зазвичай розуміють стійкі сукупності технологій мислення, поведінки, взаємодії, послідовності дій, побудови суджень, різні культурні формули і символи, що відображають певні уявлення про реальність. Тому в сучасній науковій літературі поняття «інкультурація» і «соціалізація» нерідко використовуються як синоніми. Це характерно для тієї групи дослідників, які дотримуються широкого розуміння терміна «культура»: будь-яка біологічно не успадкована діяльність, закріплена певними результатами.

Міжкультурна комунікація здійснюється в умовах значних культурно-обумовлених розходжень в комунікативній компетенції його учасників, такі відмінності істотно впливають на успіх чи невдачу комунікативної події. Ця форма комунікації характеризується тим, що її учасники при прямому контакті використовують спеціальні мовні варіанти і дискурсивні стратегії, відмінні від тих, якими вони користуються при спілкуванні всередині однієї і тієї ж культури. Часто використовуваний термін «кроскультурна комунікація» зазвичай відноситься до вивчення деякого конкретного феномена у двох або більше культурах і має додаткове значення – порівняння комунікативної компетенції, спілкування представників різних культур.

Здатність до розвитку комунікативної компетентності властива всім представникам *Homo sapiens*, проте конкретна реалізація цієї здатності культурно обумовлена унікальним індивідуальним досвідом кожної людини. Комунікація є процесом обміну повідомленнями. Постійно відбувається відтворення смислів, оскільки вони не збігаються навіть у людей, які говорять однією й тією ж мовою, які виростили в одній і тій же культурі. Зрозуміло, що при наявності різних культур і різних мов комунікація ускладнюється настільки, що про повне розуміння можна говорити лише з певною іронією. З народження людина належить багатьом групам, і саме в них формується її комунікативна компетентність. Більші групи істотним чином визначають когнітивну і прагматичну засади комунікативної діяльності.

Комунікація має місце завжди, коли якій-небудь поведінці чи її результатам приписується деяке значення і вони виступають як знаки або символи. З усіх видів символічної поведінки в людському співтоваристві найважливішими є використання вербальної комунікації, яка супроводжує її невербальну поведінку. Таким чином, комунікація є складним, символічним, особистісним, трансакційним і часто неусвідомлюваним процесом, який через потребу є неточним. Комунікація дозволяє учасникам виражати деяку зовнішню по відношенню до самих учасників

інформацію, внутрішній емоційний стан, а також статусні ролі, в яких вони перебувають один стосовно одного.

В умовах організації процесу навчання іноземних мов у вишах постає питання про необхідність пошуку шляхів формування у студентів практичних навичок міжкультурної комунікації. Одним із ефективних способів реалізації цього завдання видається цілеспрямоване вивчення різних випадків із «практики невдач» у сфері міжкультурної комунікації. Як відомо, комунікативної невдачею називають повне або часткове нерозуміння висловлювання партнером комунікації. Комунікативні невдачі характеризуються як недосягненням комунікативної мети, так і «збоєм» у спілкуванні. Головною причиною нерозуміння в міжкультурній комунікації є не відмінність мовних систем, а відмінність національних свідомостей учасників спілкування. Культурний бар'єр, обумовлений різницею культур, є «прихованою завісою впевненості» (С. Тер-Мінасова), що своя культура – єдина можлива, правильна і нормативна. Усвідомлення цієї перешкоди в спілкуванні людей приходить у момент зіткнення або конфлікту «свої» і «чужої» культур.

Типологія комунікативних невдач може бути різною. З лінгвістичної точки зору комунікативні невдачі пов'язані: з побудовою мови (недостатнє володіння системою лексики, граматики, фонетики іноземної мови); з індивідуальними розходженнями комунікантів (приналежність до різних культур чи мовних спільнот); з прагматичними факторами (незнання правил комунікації в різних ситуаціях спілкування, дискурсивні невдачі). Але вербальні невдачі складно відокремити від невербальних: незнання інофоном слова чи жеста (*let bygones be bygones, a short shirt, a white elephant*); неправильне сприймання жестів та приписування знакової функції незнаковим одиницям іншої культури (бейсболки на головах американських студентів, ноги на столі, «американська усмішка»).

Особливого значення набуває «зовнішня інтерференція» як перенесення знака чи значення своєї лінгвокультурної системи на іншу, в якій вона зовсім відсутня, чи пов'язана з іншими значеннями. У свою чергу, значна увага надається «внутрішній» інтерференції, коли інофон намагається оперувати знаками іншої мови, але використовує їх неадекватно. До мовних помилок інофонів відносяться: фонетичні, фонологічні та інтонаційні (*hut – heart, ship – sheep*); орфографічні (в українській рекламі англійською мовою, в китайських інструкціях – російською мовою); лексичні (*home – building, cushion – pillow, little – small, different – various, journey, travel, tour, trip*); граматичні (Past Simple – Present Perfect, прийменники – *in a tree, in the street, at school*); дискурсивні помилки (порушення культурних норм та цінностей у процесі міжкультурної комунікації, етикетні, стереотипні помилки, неволодіння ментальними стереотипами – так, у японців *свиня* асоціюється з неохайністю, а не з повнотою, *борсук* – з хитрістю, *цуценя* для іспанців – зловна людина, *кіт* для англійців – вільнолюбна людина та інші); етнічні стереотипи – етноніми («зробити щось по-татарськи», «гарячі фінські хлопці», «кавказький темперамент»); «енциклопедичні помилки» як фонові знання, які відомі всім носіям іншої культури (King Arthur, Beowulf, Chaucer, the Canterbury Tales, Шул'га, Альоша Попович, Ярославна, Братик Іванушка і т.д.).

Помилки в міжкультурному спілкуванні, які супроводжують і провокують конфлікт культур, сприймаються набагато болочіше і викликають більш негативну реакцію, ніж помилки мовні. Як правило, мовні помилки в мові іноземців очікувані і

легко прощаються. У той же час культурні помилки не прощаються нікому, навіть представникам інших культур. Пропонуємо на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах розглядати різні ситуації міжкультурного спілкування, в яких має місце комунікативна невдача, нерозуміння, викликане незнанням реалій іншомовної культури або різницею менталітетів взаємодіючих сторін. Запропоновувати студентам тексти, які містять опис випадків комунікативних невдач як у побутовому, так і в діловому та науковому спілкуванні. Для обговорення кожної ситуації слід пропонувати ряд питань, наприклад: Why do you think X behaved this way? What would you do in X's place? What would you say to your friend and colleague in this situation? Do you believe that people who are friends outside of work should leave their personal feelings at the door?

Висновки. Таким чином, у процесі тренування монологічного мовлення іноземною мовою спостерігається полілогічне обговорення випадків із життєвої практики міжкультурного спілкування, обговорення причин виникнення і можливостей уникнення невдач. Це сприяє ефективному формуванню та розвитку навичок міжкультурної комунікації у майбутніх учасників міжкультурного спілкування. Щоб уникнути комунікативних невдач, для успішного оволодіння чужою мовою та культурою необхідна акультурація – засвоєння людиною, яка виросла в одній культурі, значних факторів, норм та цінностей іншої культури, а також формування поваги, толерантного ставлення до інших культур у рамках збереження національно-культурної ідентичності.

Каниболоцкая О.А. Изучение «неудач» межкультурной коммуникации в процессе обучения иностранному языку в высшей школе // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №2. Часть 1. – С.98-101.

В статье раскрыта проблема изучения «неудач» межкультурной коммуникации в процессе изучения иностранного языка в высшей школе. Проанализировано понятие коммуникативной компетенции в контексте межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *неудача, межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, изучение и преподавание иностранного языка.*

Kanibolotskaya O. Study of “failures” of intercultural communication in language teaching of students in universities // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №2. Part 1. – P.98-101.

In this article, the notion of study of “failures” of intercultural communication in foreign language teaching is studied. Current problems of intercultural communication are defined in the research. The article analyzes the notion of the communicative competence.

Key words: *failure, intercultural communication, communicative competence, foreign language teaching.*

Поступила до редакції 27.04.2011 р.